

מידתיותו של האישפוז הפלילי: האם ניתן להגביל מלכתחילה את משכו של צו אישפוז?

מאת: עו"ד כרמית פאר¹

מבוא

בית משפט מצא כי הנאשם שבפניו אינו כשיר לעמוד לדין. הוא מוציא צו אישפוז בהתאם להוראותיו של סעיף 15(א) לחוק טיפול בחולי נפש, תשנ"א-1991. האם יוכל בית המשפט להגביל את משך הזמן שמכוחו יאושפז הנאשם, כבר בעת מתן צו האישפוז? האם מדובר בסמכות המסורה לבית המשפט, הדין בכתב האישום שהוגש כנגד הנאשם, או שמא צו האישפוז הינו צו אישפוז שאינו מוגבל בזמן², והיכולת לבטל, לצמצם או לשנות את היקפו של צו האישפוז מסורה אך לוועדה הפסיכיאטרית המחוזית? על שאלה מרכזית זו ינסה מאמר זה לענות.

המסגרת הנורמטיבית

אשפוזו של אדם באישפוז כפוי הוסדר בחוק טיפול בחולי נפש. החוק קובע מעין שני מסלולים של אישפוז כפוי. האחד, מסלול אזרחי: החוק מאפשר לפסיכיאטר מחוזי להוציא הוראת אישפוז. על מנת להוציא הוראת אישפוז על הפסיכיאטר המחוזי לבדוק את החולה³. עליו להתרשם כי מתקיימים בחולה כמה תנאים מצטברים. עליו להתרשם כי הוא חולה במחלת נפש, וכי כתוצאה ממחלתו כושר שיפוטו או כושרו לביקורת המציאות נפגעו במידה ניכרת. על הפסיכיאטר המחוזי להתרשם, כתוצאה מהבדיקה, כי החולה מהווה סכנה פיזית מיידית לעצמו או לזולתו. בהתקיים כל התנאים המצטברים, יכול הפסיכיאטר המחוזי להוציא הוראה לאישפוז כפוי. הוראה זו תהיה ברת תוקף למשך שבעה ימים, והיא ניתנת להארכה נוספת גם היא בת שבעה ימים⁴. לאחר תקופה זו הארכת הוראת האישפוז

יכולה להיעשות רק על ידי הוועדה הפסיכיאטרית המחוזית. אלה הם הקווים העיקריים של אישפוז כפוי במסלול האזרחי. אך החוק מאפשר, כאמור, גם מסלול אישפוז כפוי נוסף. זה הנעשה מכוחו של צו של בית משפט. בתמציתם של דברים אם במהלך ניהולו של הליך פלילי הגיע בית המשפט לכלל מסקנה כי נאשם אינו כשיר לעמוד לדין בשל העובדה כי הוא סובל ממחלת נפש, הרי שהוא רשאי להורות על אישפוזו הכפוי⁵. אם בית המשפט מצא כי הנאשם עשה את מעשה העבירה, אך הגיע לכלל מסקנה כי הוא אינו בר עונשין בשל מחלת הנפש ממנה סבל בעלת ביצוע העבירה⁶, וכי הוא עדיין חולה, הרי שבמקרה שכזה חובה על בית המשפט להורות על אישפוז כפוי של הנאשם (או לצוות כי יקבל טיפול מרפאתי כפוי⁷). אם אושפז נאשם באישפוז כפוי, על פי צו של בית משפט, הרי שיש להביא את עניינו פעם בשישה חודשים (לפחות) בפני ועדה פסיכיאטרית, אשר צריכה להחליט אם יש מקום לבטל או לצמצם או לשנות את היקפו של הצו⁸.

המחוקק קבע שני מסלולים של אישפוז כפוי. ההבדלים בין שני המסלולים רבים⁹. הבדלים אלה כוללים, בין היתר, את תקופת האישפוז הראשונית (המוגבלת עד מאוד במסלול האזרחי). כך גם, למשל, יכול מנהל בית חולים, במסלול האזרחי, להחליט לשחרר את חולה הנפש מהאישפוז וכן להחליט להוציאו לחופשות (ולהחליט על היקפן ומהותן). לעומת זאת, במסלול הפלילי סמכויות אלה מסורות, באופן מוחלט, לוועדה הפסיכיאטרית. במסלול האזרחי קיימות מעין שתי ערכאות של ביקורת בטרם יובא עניינו של חולה הנפש בפני בית המשפט. ראשית, קיים שיקול דעתו של מנהל בית החולים. שנית, מעל

1 עורכת-דין בסנגוריה הציבורית, מחוז נצרת והצפון. אחראית על תחום הייצוג של חולי נפש. תודתי נתונה לד"ר אלקנה לייסט, על הערותיו המועילות למאמר.
 2 התפיסה המקובלת כיום הינה כי "צו אשפוז שניתן על ידי בית משפט לפי סעיף 15(א) לחוק טיפול בחולי נפש, תשנ"א-1991 (מחמת אי כושר לעמוד בדין) הוא לתקופה בלתי מוגבלת בזמן" (י. בזק, משפט ופסיכיאטריה: אחריותו המשפטית של הלקוי בנפשו (נבו, 2006), בע' 239).
 3 על פי הוראותיו של סעיף 9 לחוק, הוראת אשפוז של פסיכיאטר מחוזי יכולה להינתן רק "על סמך בדיקה פסיכיאטרית".
 4 סעיף 10 לחוק.
 5 סעיף 15(א) לחוק. יצוין, כי החוק נוקט במונח "רשאי". הוזה אומר, לכאורה אם בית המשפט מצא כי הנאשם אינו מסוגל לעמוד לדין בשל קיומה של מחלת נפש, אין הוא חייב להורות על אשפוזו, והחוק אינו קובע מתי יעשה בית המשפט שימוש בסמכותו זו של אשפוז כפוי.
 6 ע"פ 2947/00 אברהם מאיר נ' מדינת ישראל, פ"ד נו (4) 636. בית המשפט העליון קבע כי הגנת אי השפיות שבסעיף 34 לחוק העונשין אינה מביאה לידיכיו של הנאשם, כי אם להכרזה עליו כעל מי שאינו בר עונשין.

הנפש, חומריתה ונסיבות ביצועה, העונש הקבוע בגינה בחוק, משך הזמן שחלף מאז תחילת האישפוז וסיכויי החלמתו של הנאשם¹⁴. על רקע פסיקת בית המשפט העליון בפרשת פלוני בחנו בתי המשפט, מעת לעת, את שאלת מידתיותו של צו לאישפוז כפוי. בתי המשפט קבעו כי יש לבחון "האם בנסיבות המקרה שבפנינו, סביר היה להשאיר בעינו את הצו לטיפול מרפאתי, נוכח העבירה בה הואשם המערער ומשך הזמן מאז הוצא צו האישפוז על ידי בית משפט השלום"¹⁵. שאלת המידתיות נבחנת, אם כן, לאור "נסיבות המקרה שבפנינו". שאלת המידתיות "נעשית על רקע נתוניו הקונקרטיים של חולה הנפש שעניינו עומד לדיון לפנינו"¹⁶. בית המשפט בוחן בדיעבד לא רק את שאלת מצבו הנפשי של חולה הנפש שבפניו, אלא גם את שאלת העונש המקסימלי לו היה צפוי חולה הנפש על רקע נסיבותיה של העבירה אותה עבר במקרה הספציפי המצוי בפני בית המשפט. אך,

"יש לשקול את העונש המקסימלי שהיה צפוי לנאשם חולה הנפש, על רקע כתב האישום שהוגש נגדו, מהות העבירה שיוחסה לו באותו כתב אישום נסיבותיה ואיפיוניה, עברו, נתוניו האישיים וכל שיקול ענישה אחר שיכול היה להיות מיושם בעניינו על ידי בית המשפט הפלילי שהיה גוזר את דינו. אין מדובר אפוא בעונש המקסימלי המצוי בספר החוקים בצידו של העבירה, כי אם בעונש המקסימלי שהיה עשוי להיות מושג על הנאשם חולה הנפש, אם היה מורשע בדין"¹⁷.

מאמר זה בא להציע מנגנון נוסף המבטיח את מידתיותו של צו לאישפוז כפוי. מנגנון נוסף על זה שהוצע על ידי בית המשפט העליון בפרשת פלוני ובפסיקה שבאה בעקבותיו. אם בית המשפט בוחן בדיעבד "כל שיקול ענישה... שיכול להיות מיושם בעניינו [של נאשם חולה נפש] על ידי בית המשפט הפלילי שהיה גוזר את דינו", אין סיבה לכך שבית המשפט הפלילי שדן בעניינו של בית המשפט לא יקבע מלכתחילה את פרק הזמן המקסימלי של צו האישפוז הכפוי.

הגבלת משך הזמן שבו צו אישפוז כפוי הינו בתוקף
לכאורה, הסתכלות פשטנית על הוראות סעיף 15 לחוק טיפול בחולי נפש יוצרת רושם כאילו אין להגביל, מלכתחילה, את תוקפו של צו אישפוז¹⁸. לכאורה, תפקידו של בית המשפט הדן בהליך הפלילי בעניינו של נאשם פשוט. הוא צריך לבחון אם הנאשם שבפניו חולה, ואם כן, יוציא בעניינו צו אישפוז כפוי. צו

לשיקול דעת זה קיים שיקול דעתה של הוועדה הפסיכיאטרית. לעומת זאת, במסלול הפלילי קיימת רק אינסטנציה אחת, הוועדה הפסיכיאטרית, בטרם פניה לבית המשפט. קיים גם שוני בכל הנוגע להנחת המסקנות. מי שמאושפז מכוח הוראת אישפוז שהוצאה על ידי פסיכיאטר מחוזי הינו מי שמסוכנותו טרם הוכחה בפני הוועדה, ועל הוועדה להשתכנע כי הוא מסוכן על מנת להחליט על המשך האישפוז¹⁹. לעומת זאת, במסלול הפלילי, הוועדה מניחה קיומה של מסוכנות, לאור קיומו של צו האישפוז, לאור קיומו של ההליך הפלילי שהביא להוצאתו של הצו. על החולה מוטל הנטל, במקרה שכזה, להוכיח כי אינו מסוכן²⁰. ההבדלים בין שני המסלולים מחייבים מסקנה כי הפגיעה בחירותו של חולה הנפש, בעת אישפוזו במסלול הפלילי, גדולה יותר מהפגיעה בחירותו בעת אישפוזו במסלול האזרחי. לפיכך, גם אם הוצא צו אישפוז כפוי (במסלול הפלילי), והנאשם עדיין חולה, עקרון המידתיות מחייב הכרעה בשאלה אם אין זה נכון להמיר את צו האישפוז הכפוי במסלול הפלילי, בהוראת אישפוז במסלול האזרחי.

פרשת פלוני

בפרשת פלוני²¹ נדרש בית המשפט העליון לראשונה לשאלה האם ניתן להגביל (בדיעבד) את תוקפו של צו האישפוז הכפוי. בית המשפט בחן את עניינו של נאשם שהיה מאושפז, מכוח צו אישפוז כפוי, במשך 14 שנה בבית חולים לחולי נפש²². בית המשפט סבר כי יש מקום לסיים את האישפוז הכפוי בעניינו, על אף שלא היתה מחלוקת של ממש כי הנאשם עדיין לוקה בנפשו, וכי הוא אינו בעל תובנה ממשית למצבו או למעשיו. בית המשפט קבע כי גם אם הנאשם עדיין חולה, לא ניתן להותיר צו לאישפוז כפוי על כנו ללא גבול. ללא פרופורציה לחומרת העבירה שבגינה אושפז הנאשם מלכתחילה ולנסיבותיה. על בית המשפט לבחון את שאלת המידתיות, גם אם הנאשם עדיין חולה וחסר תובנה אמיתית למצבו הנפשי.

בית המשפט שם הטיל על הוועדה הפסיכיאטרית ועל היועץ המשפטי לממשלה את החובה לבחון את שאלת המידתיות. בית המשפט קבע כי בהעדר הוראת חוק ספציפית, "האחריות למעקב אחר סבירותו של צו האישפוז טוטל על היועץ המשפטי לממשלה". בית המשפט קבע כי היועץ המשפטי יוכל לפנות מעת לעת לפסיכיאטר המחוזי או לוועדה הפסיכיאטרית. עליו לבחון, בין היתר, "את אופי העבירה בה הואשם חולה

7 סעיף 15(ב) לחוק.

8 סעיף 28 לחוק.

9 לבחינה מקיפה של הבדלים אלה ראו דבריו של השופט חשין בבש"פ 2305/00 פלוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נד (4) 289.

10 ועל כן, החוק מנוסח כך שעל הוועדה להחליט להאריך את הוראת האשפוז, שאם לא כן היא פוקעת.

11 וכאן, החוק מנוסח, כאמור, בלשון הפוכה: על הוועדה להחליט לשחרר את החולה. עליה להחליט לסיים את צו האשפוז, ולא להאריך את תוקפו.

12 ע"פ 3854/02 פלוני נ' הוועדה הפסיכיאטרית המחוזית למבוגרים, פ"ד נו (1) 900.

13 על פי כתב האישום המקורי, הנאשם נכנס לסופרמרקט, דחף את הקופאית ונטל בדרכו שקית עם מצרכים בשווי של 45 שקלים. הוא נתפס לאחר שיצא מהחנות, כך שהמצרכים עצמם הוחזרו. המדובר בעבירות של גניבה ותקיפה, שהעונש המקסימלי בצידן הוא עונש של שלוש שנות מאסר.

המשך מעמ' 5

שמעון אף אינו מסוכן לאחרים. הוא לא ביצע עבירה כלשהי. אי אפשר לאשפז את שמעון רק בשל העובדה כי הוא סובל ממחלת נפש. אי אפשר לאשפז את שמעון רק בשל העובדה כי בוחן המציאות שלו לקוי עד מאוד. החוק אינו מתיר את אישפוזו של שמעון לא במסלול האזרחי ולא במסלול הפלילי. זאת, גם אם מצבו הנפשי של שמעון לא ישתפר לעולם.

כאשר בית משפט, בהליך פלילי, מוציא צו אישפוז הוא אכן אינו צריך לחזות מתי ישתפר מצבו הנפשי של הנאשם שבפניו. הוא אינו צריך להיות נביא בהקשר זה. אכן, "גם הטובים שבפסיכיאטרים יתקשו לומר מראש מהו משך הזמן שבו צריך אדם לשהות באשפוז עד להחלמתו"¹⁴. אכן, גם בית המשפט "נעדר כלים לכך"¹⁵. אך לא נגזר מכך כי "נסיון של בית משפט לקצוב מראש את תקופת האישפוז, תהיה על כן, חסרת בסיס רפואי ותהווה התערבות של המערכת המשפטית בעניין לא לה ובעניין שהמחוקק בחר מפורשות להוציא מידיה"¹⁶. כאשר בית המשפט קוצב מראש את תקופתו של צו האישפוז הוא אינו מנבא מתי הנאשם שבפניו יחלים, או מתי מצבו הרפואי ישתפר. הוא רק מתאים, באופן פרופורציונאלי, בין משך הזמן שבו יהיה צו האישפוז הכפוי בתוקף לבין פרק הזמן שבו נאשם שאינו חולה נפש היה מצוי במאסר בגין אותה עבירה. בית משפט אשר מגביל מראש את תקופתו של צו אישפוז אינו נכנס למישור הרפואי, הנפשי-המקצועי. בית משפט אשר מגביל מראש את תקופתו של צו אישפוז מבצע את אותו תפקיד, את אותה פעולה, אשר הוא מבצע בשעה שהוא גוזר את דינו של כל נאשם המובא בפניו. הוא מעריך מהו פרק הזמן שבו ראוי, בשל אותה עבירה, להגביל את חירותו של אדם. כאשר בית משפט גוזר את דינו של אדם, שאינו חולה נפש, הוא קובע מהו פרק הזמן המידתי להגבלת חירות בדרך של מאסר, הראוי בגין עבירה מסוימת שבוצעה בנסיבות קונקרטיות על ידי נאשם בעל רקע ספציפי. נבחן לשם ההדגמה מצב שבו דניאל, שאינו חולה נפש, עבר עבירה של החזקת סם לשימוש עצמי. בית המשפט, אשר בפניו מובא דניאל, בוחן את עברו הפלילי הרלבנטי העשיר של דניאל. הוא מגיע לכלל מסקנה כי אין סיכוי ריאלי לשיקומו של דניאל. הוא מגיע לכלל מסקנה כי לאור ההיסטוריה הפלילית של דניאל מרבית הסיכויים כי גם לאחר שירצה את העונש בגין העבירה הנוכחית הוא יחזור וישתמש בסמים. בית המשפט גם סבור שלאחר שירצה את העונש בגין העבירה הנוכחית דניאל צפוי לעבור עבירות נוספות, חלקן חמורות יותר מאלה

אישפוז זה לא יהיה מוגבל בזמן, והסמכות לבחון את היקפו של צו האישפוז עוברת לידיה של הוועדה הפסיכיאטרית המחוזית. בית המשפט רק צריך לקבוע שהנאשם שבפניו חולה. הוא צריך לקבוע אם מצבו מצריך אישפוז. אם מצבו של הנאשם מצריך אישפוז, תפקידו של בית המשפט הדין בהליך הפלילי הסתיים. אך זוהי פרשנות דווקנית שאינה ראויה בנסיבות העניין.

גם לפני חקיקתו של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, אך קל וחומר שלאחר המהפכה החוקתית שזה יצר, עקרון המידתיות נתפס ככלל משפטי-פרשני ראשון במעלה¹⁷. הזכות לחירות - וברור כי אישפוז כפוי הוא בגדר הגבלה של הזכות לחירות - לעולם אינה צריכה להיות מוגבלת, אלא באופן מידתי. אכן, יש מקרים שבהם אין מנוס מלהגביל את חירותו של אדם. כאשר אדם סובל ממחלת נפש, הפוגעת בכושר השיפוט שלו בצורה ניכרת, ובשל כך הוא מסוכן לעצמו או לאחרים, יהיה מקום להגביל את חירותו. אך הגבלה זו צריכה להיעשות באופן מידתי¹⁸. על בית המשפט לבחון, לאור מכלול הנסיבות שבפניו, מהי ההגבלה הכי פחות חמורה על חירותו של הנאשם שביכולתו לקבוע. על בית המשפט לקבוע מגבלה אשר בסולם הדמיוני של מגבלות על חירות, תהיה באותה מדרגה שהיא הראשונה ההכרחית, אך לעולם אינה במדרגה גבוהה יותר.

הרי ברור כי גם אם קיימת לבית המשפט סמכות להוציא צו אישפוז הוא לא יעשה בה שימוש במקום שבו ניתן להגביל את חירותו של הנאשם שבפניו בדרך פחותה בעוצמתה. גם אם הנאשם סובל ממחלת נפש, הרי שבמקום שניתן לטפל במחלתו שלא על ידי אישפוז כפוי שלו, מבלי לסכן את שלום הציבור, לא יהיה מקום להוציא צו אישפוז. אך בהליך פלילי, שאלת היקפה של מחלת הנפש אינה השאלה היחידה שעל בית המשפט להציג לעצמו, בשעה שהוא מכריע מהי הגבלה מידתית. בהליך פלילי שיקול מרכזי שצריך להנחות את בית המשפט הוא שאלת רמת הענישה המתאימה לעבירה המיוחסת לנאשם.

השאלה אם אדם מסויים הוא חולה, היא שאלה חשובה, מרכזית, אך אינה השאלה היחידה בשעה שניתנת החלטה על אישפוז כפוי שלו. נניח כי שמעון סובל ממחלת נפש. בשל מחלת הנפש כושר השיפוט שלו לקוי במידה ניכרת. שמעון משוכנע, למשל, כי הוא משיח בן דוד, וכי יביא גאולה לעולם. הוא מתלבש כמו משיח, מתנהג כמו משיח, מצפה כי אנשים יראו בו משיח וייתחסו אליו כאל משיח. עם זאת, שמעון אינו מסוכן לעצמו.

14 שם, בפסקה 21 לפסק הדין.

15 דבריו של השופט פוגלמן, בע"ש (מחוזי - ת"א) 1219/08 פלוני נ' הוועדה הפסיכיאטרית מחוז המרכז (7.4.09), לא פורסם), בפסקה 5 לפסק הדין.

16 שם.

17 שם.

18 אכן, לכאורה, בסעיף "לא נקצב זמן לתקופת האישפוז" (י' בזק, משפט ופסיכיאטריה, לעיל הערה 2, בעמ' 266).

19 בג"צ 987/94 יורונט קווי זהב (1992) בע"מ נ' שרת התקשורת, פ"ד מח (5) 412.

20 ראו, ע"ז (חיפה) 18082-06-10 היועץ המשפטי לממשלה נ' פלוני (27.6.10), לא פורסם), בפסקה 12 לפסק הדין: "אולם, עקרונות יסוד בשיטתו המשפטית מחילים על הצו מגבלה של מידתיות". גם כאן קבע בית המשפט כי "תקופת האישפוז... ראוי לה שלא תארך יותר מתקופת המאסר המרבית שהייתה צפויה לחולה הזה לו

לסיים את צו האישפוז הכפוי בשעה שמצבו הנפשי של ראובן שוב אינו מצריך את קיומו של הצו. אך הוועדה הפסיכיאטרית לעולם לא תוכל להותיר צו אישפוז על כנו כאשר עובר פרק הזמן המקסימלי אשר נקצב על ידי בית המשפט בעת הוצאת הצו. אם ראובן, בדוגמא שלעיל הואשם בעבירה של תקיפה סתם, במקום עבירת האונס, ובית המשפט התרשם כי העונש הראוי בגין מעשה עבירה שכזה, לאור נסיבותיו, הינו שנתיים מאסר בפועל, וקצב את צו האישפוז הכפוי לשנתיים, הוועדה הפסיכיאטרית לא תוכל להותיר צו אישפוז זה על כנו למשך יותר משנתיים, גם אם מצבו הנפשי, הרפואי, של ראובן לא השתפר במשך תקופה זו.

צו אישפוז כפוי, אשר הוצא על ידי בית משפט מכוח הוראות סעיף 15 לחוק, כולל בתוכו **שני רבדים**. הרובד האחד הוא הרובד הנפשי, הרפואי. הרובד השני הוא הרובד העונשי, המשפטי. שני רבדים אלה, שתי אמות מידה אלה, הן התחומות את תוקפו של צו אישפוז כפוי. צו לאישפוז כפוי לעולם אינו יכול לעמוד על כנו כאשר מצבו הנפשי של הנאשם אינו מצריך יותר את קיומו (הרובד הראשון). צו לאישפוז כפוי לעולם אינו יכול לעמוד על כנו שעה שהוא חורג מהיקפה של רמת הענישה הראויה בגין העבירה אותה ביצע הנאשם (הרובד השני). בית המשפט הדן בהליך פלילי בעניינו של נאשם מוציא צו אישפוז. הוא קוצב את תוקפו. בכך הוא קובע שתי קביעות. האחת, כי לאור העבירה אשר יוחסה לנאשם, לא ניתן יהיה להותיר אותו באישפוז פלילי כפוי מעבר לפרק הזמן שנקצב. העבירה שיוחסה לנאשם מכתובה את תקופת המקסימום שבה ניתן יהיה להחזיק נאשם באישפוז פלילי כפוי, ללא קשר למצבו הנפשי. הקביעה השנייה הנעשית במקרה שכזה, והיא נגזרת מהוראות החוק, היא שאם מצבו הנפשי של הנאשם ישתפר, ולא יהיה עוד צורך בצו האישפוז, ניתן יהיה לשחרר נאשם שכזה מהצו, גם טרם תקופת המקסימום שלו.

בית המשפט צריך לקצוב את פרק הזמן המקסימלי המתאים לאישפוז כפוי. אין זה אומר שבית המשפט סבור כי לאחר חלוף פרק זמן זה המצב הנפשי של הנאשם ישתפר, או כי הוא יחלים ממחלתו. אין זה אומר כי בית המשפט סבור, בעת קציבת האישפוז, כי הנאשם לא יעבור עבירות נוספות לאחר שישתחרר. משמעות הדבר הינה כי לאור נסיבות העבירה המיוחסות לנאשם, אין זה מתאים להורות על אישפוז פלילי כפוי שלו למשך פרק זמן שאינו תואם את חומרת העבירה. הבחינה

המיוחסות לו בהליך הנוכחי. בית המשפט אף מתרשם כי יתכן שבעתיד, על מנת לממן את התמכרותו לסמים, דניאל צפוי לתקוף אנשים, לפרוץ ולגנוב מבתים ולעבור עבירות מעבירות שונות. דניאל, לטעמו של בית המשפט, מסוכן עד מאוד לציבור. עם זאת, דניאל מואשם בעבירה ספציפית. עבירה שבגינה הציבה הפסיקה רמת ענישה מתוחמת. נניח, כי לאור רמת הענישה הנהוגה, ולאור נסיבות העבירה הספציפית וחומרתה, בית המשפט יטיל על דניאל עונש של מאסר בפועל למשך שנה. אין משמעות הדבר כי בית המשפט התרשם כי לאחר שנה דניאל שוב לא יהיה מסוכן לציבור. לא נגזרת המסקנה כי בית המשפט התרשם שלאחר חלוף פרק הזמן של שנה דניאל לא צפוי לעבור עבירות נוספות. משמעות הטלתו של העונש הינה כי בית המשפט התרשם שלאור נסיבות העבירה וחומרתה העונש המקסימלי הראוי לדניאל הוא עונש מאסר בפועל של שנה, ולאחר חלוף פרק זמן זה יש לשחרר את דניאל, אף אם מסוכנתו עדיין קיימת. כאשר בית משפט מגביל מראש את תוקפו של צו האישפוז הוא מבצע בדיוק את אותה פעולה. הוא מעריך מהו פרק הזמן הראוי להגבלת חירות (בדרך של אישפוז במקום בדרך של מאסר) בגין העבירה שבה הואשם הנאשם.

ניטול, לדוגמא, את המצב הבא. ראובן מבצע עבירה של אונס. בית המשפט הדן בהליך הפלילי מתרשם כי מדובר בעבירה שנסיונותיה חמורות. עבירה אשר אלמלא מחלת הנפש של ראובן היתה מצדיקה להטיל עליו עונש של מאסר לתקופה בת 15 שנים. עם זאת, בית המשפט מוצא כי ראובן סובל ממחלת נפש. על כן, הוא מורה על אישפוזו של ראובן באישפוז כפוי. בית המשפט קובע כי לאור חומרת העבירה, ולאור העובדה כי היה מטיל על אדם בריא בנפשו עונש של מאסר למשך 15 שנים, תוקפו של צו האישפוז הכפוי יהיה לתקופה מקסימאלית של 15 שנים. ראובן מובא בפני הוועדה הפסיכיאטרית המחוזית, כמצוות המחוקק, אחת לשישה חודשים. לאחר כמה פעמים שעניינו של ראובן מובא בפני הוועדה הפסיכיאטרית, ולאחר שחלפו שלוש שנים מיום שהוצא צו האישפוז, מגיעה הוועדה הפסיכיאטרית לכלל מסקנה כי מצבו הנפשי של ראובן השתפר, וכי שוב אין צורך באישפוזו הכפוי. במקרה שכזה, בגלל השיפור במצב הנפשי, הוועדה הפסיכיאטרית תוכל להורות על סיומו של האישפוז הכפוי. היא אינה מחוייבת להותיר את צו האישפוז על כנו למשך תקופה בת 15 שנים. ההיפך הוא הנכון. היא מחוייבת

היה מורשע במיוחס לו, הכל על פי הנתונים והנסיבות הקשורים לנאשם עצמו, האישים, ונסיבותיו. ראו גם דברים דומים שנאמרו על ידי השופט ברלינר בע"ז (חיפה) 12882-05-10 פלוגי נ' הוועדה הפסיכיאטרית ליד בית החולים שער מנשה (16.5.10, לא פורסם).

21 דבריה של השופטת דה-ליאו-לוי ב"פ (נצרת) 1299/06 פלוגי נ' מדינת ישראל (23.1.07, לא פורסם), בע' 6 לפסק הדין. **שם**

22 **שם**. עמדה דומה הובעה על ידי בית משפט השלום בנצרת (מפי השופטת יוג-גופר) ב-תפ. 3803/04 מדינת ישראל נ' רוזנבלום (25.1.05, לא פורסם).

23 **שם**. הליך של ערעור על החלטה של ועדה פסיכיאטרית, מסווג בד"ן כערעור אזרחי, גם אם מדובר בערעור על תוקפו של צו אישפוז שהוצא בהליך פלילי. הדבר מלמד פעם נוספת על כך שההליך בפני הוועדה הפסיכיאטרית, והליכי הערעור שלאחר מכן, אינם הליכים שנועדו לבחון את עצם העבירה הפלילית.

25 אגב, בשיטות משפט מקבילות, קיימים מצבים שבהם בית המשפט המוציא את צו האישפוז הוא זה אשר ממשיך לקיים את הביקורת התקופתית אחר תוקפו. למשל: **Salford City Council v. BJ, [2009] EWHC 3310 (Fam)**.

המשך מעמך 7

שהיתה מוטלת על הנאשם אלמלא היה חולה נפש.
 "יש ליתן לדבר החקיקה אותה משמעות שהן יכולות לשאת
 מבחינה לשונית"²⁶. יש לפרש את דבר החקיקה על פי תכליתו²⁷.
 במקרה שבפנינו פרשנות תכליתית מביאה לכלל מסקנה כי
 המחוקק ביקש לשמור על מידתיותו של צו האישפוז. פרשנות
 תכליתית מאפשרת לבית המשפט, המוציא את צו האישפוז,
 לשמור על מידתיות זו. פרשנות תכליתית מאפשרת לבית
 המשפט לא רק את היכולת להגביל את חירותו של חולה
 הנפש בצורה הפוגענית ביותר - על ידי הוצאת צו אישפוז שאינו
 מוגבל בזמן - אלא גם ליצור פגיעה מידתית יותר, מדורגת
 יותר, מותאמת יותר, בחירותו של חולה הנפש²⁸. היא מאפשרת
 לבית המשפט, הדן בהליך הפלילי, לקצוב **מלכתחילה** את
 משכו של צו האישפוז.

סוף דבר

העובדה כי סעיף 15 לחוק טיפול בחולי נפש אינו קובע
 במפורש כי בית המשפט יכול לקצוב את משכו של צו אישפוז,
 כבר בשעה שהוא מוציא את צו האישפוז עצמו, אינה צריכה
 למנוע מבית המשפט מלעשות כן. אם המחוקק נתן לבית
 המשפט, בהליך הפלילי את האפשרות להוציא צו אישפוז
 שאינו מוגבל בזמן, הרי שממילא הוא נתן גם בידי בתי המשפט
 את הסמכויות אשר הפגיעה שהן יוצרות בחירותו של אדם
 קטנות יותר.

כאשר בית המשפט דן בהליך פלילי, ומוצא כי יש מקום ליתן
 צו אישפוז לנאשם שבפניו, ראוי הוא כי יקצוב, מלכתחילה, את
 משכו של צו האישפוז. אכן:

**"מחלת נפש אינה פשע, אלא חולי. מטרת החברה אינה להקיא
 מתוכה את חולה הנפש אלא לטפל בו, וזאת תוך הכרה בזכותו
 כאדם מזה ובצורך לשמור על שלום הציבור מזה. אכן, עמדת
 החברה כלפי חולה הנפש משקפת את רמתה המוסרית, את
 ערכיה ורגישותה לחייה האדם (החולה והבריא). ארשום לי
 כיצד מטפלת חברה בחולי הנפש שלה ואומר לך מהי מידת
 מחויבותה של אותה חברה לזכויות הפרט ולשלום הציבור"²⁹.**
 חברה המבקשת להפגין רגישות כלפי חולה הנפש, חברה
 המבקשת לבטא את ערכיה ורמתה המוסרית, היא חברה אשר
 מקיימת מנגנון בדיקה של מידתיות לא רק בדיעבד אלא גם
 מלכתחילה. היא חברה המבטאת את ערכיה כבר בתחילתו
 של ההליך, בעת הדיון בהוצאת צו האישפוז הכפוי, ולא רק
 לאחר שזה כבר הוצא.

של שאלת מידתיות התקופה בעת הוצאת צו האישפוז מעניקה
 הגנה רחבה יותר לחולה הנפש. כאשר בית המשפט הדן בהליך
 הפלילי מוציא את צו האישפוז הוא עושה זאת כאשר הוא מצוייד
 בכלים הטובים ביותר כדי להעריך את תקופת המאסר שהיה
 גוזר על הנאשם אלמלא מחלת הנפש. זהו הפורום הטבעי,
 ההגיוני, אשר יכול להעריך את חומרת העבירה הפלילית
 המיוחסת לנאשם. הוא יכול לבחון, בזמן אמת, את התשתית
 הראייתית. את נסיבות אירוע העבירה. הוא יכול לקבל, כמו בעת
 גזירת דין, ראיות לעונש, תסקיר של שירות המבחן, וכל נתון
 רלוונטי אחר. הוועדה הפסיכיאטרית, הבוחנת בדיעבד את צו
 האישפוז, אינה מצויידת בכלים הנדרשים כדי לבחון את חומרת
 העבירה ואת נסיבותיה. היא אינה מצויידת בכלים הנדרשים
 כדי לבחון פן זה של צו האישפוז. אכן, בוועדה הפסיכיאטרית
 יושב חבר שהינו משפטן. אך עיקר הבחינה הנעשית על ידי
 הוועדה הפסיכיאטרית הוא של המצב הנפשי של חולה הנפש.
 הוועדה הפסיכיאטרית היא ועדה הפועלת מכוח חוק טיפול
 בחולי נפש. הדגש של פעילותה הוא בבחינת המצב הנפשי.
 הבחינה של נסיבות ביצוע העבירה, של רמת הענישה הראויה,
 היא בחינה שצריכה להיעשות על ידי בית משפט.

נכון, החלטה של ועדה פסיכיאטרית נתונה לביקורת שיפוטית.
 ניתן לערער עליה בפני בית משפט מחוזי. אין ספק כי לבית
 המשפט המחוזי יש כלים על מנת לבחון גם את שאלת היקף
 העונש הראוי בגין העבירה בה הואשם חולה הנפש. עם זאת,
 בית משפט מחוזי, הבוחן החלטה של ועדה פסיכיאטרית,
 מוגבל בשיקול דעתו. הוא פועל כערכאה ערעורית מינהלית²⁴.
 הוא בוחן את סבירות שיקול הדעת של הוועדה הפסיכיאטרית,
 ואינו אמור להחליף את שיקול דעתה של הוועדה בשיקול
 דעתו. הוא אינו אמור לנהל הליך אשר כלל לא התנהל בפני
 הוועדה הפסיכיאטרית. הוועדה הפסיכיאטרית אינה שומעת
 עדים לעניין העונש הראוי. היא אינה מקבלת ראיות לעניין
 הענישה המתאימה לחולה הנפש שבפניה. בית המשפט
 המחוזי, היושב כערכאת ערעור על החלטת הוועדה, אינו צריך
 להתחיל את הליך ההכרעה מתחילתו. הוא אינו צריך לשמוע
 ראיות לעניין הענישה במקום שהוועדה אינה עושה כן. הפורום
 ההגיוני, הטבעי, אשר צריך לבצע את הבדיקה של רמת
 הענישה הראויה, הוא בית המשפט אשר דן מלכתחילה בהליך
 הפלילי²⁵. הוא זה המצוייד בכלים הנכונים כדי להכריע בשאלה
 זו. הוא אשר מצוייד בכלים הנכונים כדי לבחון את שאלת
 המידתיות של צו האישפוז, בכל הנוגע להיקפה של הענישה

26 א' ברק, פרשנות במשפט: פרשנות החקיקה (כרך ב, נבו, 1993), בע 97.

27 שם, בע 143: "מטרתם של כללי הפרשנות היא להעניק לנורמה המשפטית את המשמעות המגשימה בצורה הטובה ביותר את תכליתה".

28 באותה מידה קבע בית המשפט כי אם הוועדה הפסיכיאטרית יכולה לבטל לחלוטין צו אישפוז שהוצא על ידי בית משפט או לקיים אותו בשלמותו, היא גם יכולה לצמצם את היקפו של צו האישפוז או להמירו בצו לטיפול מרפאתי כפוי. כך, בע"ש (חיפה) 102/00 פזרקר נ' מדינת ישראל (12.1.00), לא פורסם.

29 דבריו המהדהים של השופט ברק ברע"פ 2060/97 וילנצ'יק נ' הפסיכיאטר המחוזי-תל-אביב, פ"ד נב (1) 697, בע 707.